

laatste hoofdstuk worden de verklarende factoren nog eens kort besproken en in wijder perspectief geplaatst.

Vrijheid in het verschieft is een helder en boeiend geschreven overzicht van de geschiedenis van Nederlandse immigranten en de vorming van hun subcultuur. Ook de opbouw van het boek is doorzichtig en het betoog wordt steeds aan de hand van de centrale vraag en deelvragen gevoerd. Voeg daarbij dat de schrijver het betoog weet te verlevendigen met sprekende citaten uit de bronnen of persoonlijke ervaringen van de immigranten, dan moet de conclusie wel zijn dat het hier om een uitstekende publicatie gaat. Ik heb eigenlijk maar een kritiekpunt. Ik had graag gezien dat de historiografie wat meer van de status questionis (stand van het debat) op de verschillende besproken terreinen had gegeven. Nu is het niet gemakkelijk om na te gaan welke vernieuwende inzichten de schrijver zelf aanbrengt en wat al uit de literatuur bekend was.

Lammert G. Jansma (Veenwouden)

Marten van der Meulen, *Vroom in de Vinex. Kerk en civil society in Leidsche Rijn*. Shaker Publishing, Maastricht, 2006. 202 pp. ISBN 978-90-423-0287-7. € 36,00.

Ik ondervind dagelijks aan den lijve, zelf wonend in een Vinexlocatie, hoe het is in een geheel nieuwe kleine stad te wonen, met mensen van heel verschillende geografische komaf. Hoe dat in de loop der jaren gestalte krijgt is boeiend materiaal voor sociologen. Eerst is iedereen bezig met letterlijk landen: waar doe ik mijn boodschappen, waar gaan de kinderen naar school of crèche, en hoe kom ik 's ochtends het snelst de wijk uit naar mijn werk? Een wijk in aanbouw in alle opzichten, de ooevaars in de voortuinen zijn niet te tellen. Als er eindelijk na enkele jaren ook echte vogels in de jonge bomen komen, zijn de eerste bewoners eindelijk toe aan de minder basale vragen als: hoe geef ik mijn leven zin op de plek waar ik nu ben? Waartoe ben ik (nog meer) op aarde?

Ik heb dan ook met dubbele interesse het mooie onderzoek van Marten van der Meulen gelezen. Hij schetst de ontwikkeling die hij ziet in Leidsche Rijn: 'aandacht voor milieu en duurzaamheid, frivole maar modern-strakke architectuur en zoveel mogelijk woning plus tuintje per vierkante meter', die zonder moeite ook op iedere andere Vinexlocatie past. Een kerk is moeilijk te vinden, het kerkgebouw is een verbouwde boerderij. Van der Meulen richt zich vooral op de plaats van kerken in de civil society. Hij doet dit middels een etnografisch onderzoek naar de lokale civil society van Leidsche Rijn en de rol die kerken hierin spelen.

Allereerst komt er een theoretisch hoofdstuk over de lastige problematiek van de civil society. Hierin wordt het debat geschetst aan de hand van een zelf ontwikkelde matrix van vier uitgangspunten, waarbinnen gerenommeerde theoretici van Habermas, Taylor en De Tocqueville tot Putnam, Van Harskamp en Paul Dekker hun plek krijgen. Hij beëindigt deze exercitie met de eigen positie die hij hierin kiest: sociaal kapitaal, hoewel hij de andere

drie uitgangspunten (communicatieve rationaliteit, spreiding van macht en solidariteit) in zijn conclusies wel meeneemt. Zijn definitie van civil society heeft een institutionele kern (i.c. een civil society is een netwerk) én geeft ruimte aan idealen van verschillende denkers (i.c. civil society bevordert de beschaafdheid van de samenleving door communicatieve rationaliteit, solidariteit en/of spreiding van macht te versterken).

Het uitgebreide veldwerk van interviews, observaties, informele gesprekken en documentanalyse van allerhande rapporten, folders en officiële documenten heeft Van der Meulen tot een overzicht gebracht van de opbouw van de sociale en fysieke infrastructuur van Leidsche Rijn. Hij concludeert dat de civil society in Leidsche Rijn weinig gestalte heeft gekregen en vermoedelijk ook niet zal krijgen. De maatschappelijke functies waaieren uit over andere domeinen; de overheid en markt nemen deze op zich. Het gevaar hiervan is dat netwerken van sociaal kapitaal verdwijnen, de maatschappelijke functies meer rusten op professionals dan op bijvoorbeeld vrijwilligers en zo de gemeente als belangrijkste actor overblijft. Dat solidariteit en sociale cohesie hiermee niet worden bevorderd, behoeft ook nauwelijks toelichting.

De plaats die een kerkelijk project hierbinnen kan innemen, wordt door Van der Meulen uitvoerig beschreven middels twee cases. De ene (KerkZijn) wil vooral ontmoeting tussen mensen bevorderen, de andere (RijnWaarde) wil mensen tot geloof brengen. Het eerste project wil middels presentie en oecumene maatschappelijk relevant zijn. Het lukt in dit project wel sociaal kapitaal te genereren en erbinnen worden ook wel initiatieven genomen met een duidelijke maatschappelijke impact; het project draagt echter niet bij aan een civil society. Overigens is maatschappelijk relevant zijn als kerk volgens Van der Meulen in een nieuwbouwwijk onmogelijk. De overheid vult de maatschappelijke functies in en daar kun je als kerk niet of nauwelijks tussen komen. ‘Schoenmaker blijf bij je leest: houd het bij religieuze activiteiten als vorm van presentie’ luidt zijn devies.

Het tweede project ziet het brengen van het evangelie als kern van zijn missie, dat Van der Meulen beschrijft als een “geloof als bijdrage”-insteek. Ook dit project draagt nauwelijks bij aan de civil society noch aan de sociale infrastructuur. Het doel van het project is ook niet om maatschappelijk relevant te zijn, maar om mensen God te doen leren kennen. Wel is dit project van belang voor de sociale cohesie door de ontmoeting met anderen. Het project hoopt mensen van lieverlee (of beter: *Deo volente?*) middels onderlinge ontmoeting de meerwaarde van het geloof in Jezus Christus te laten ontdekken. Interessant is nu dat dit project – dus bedoeld om mensen tot geloof brengen – bereikt wat het andere project beoogt, namelijk mensen elkaar laten ontmoeten.

Dan keert Van der Meulen terug naar zijn vraagstelling rond civil society en de rol van kerken. Beide bestudeerde projecten werken vooral aan het ideaal van solidariteit. Voor sociale cohesie is de werkwijze van de één (geloof brengen) meer geschikt dan de ander (maatschappelijk relevant zijn), hoewel beide projecten niet echt op een enorme sociaal-culturele rol in bredere maatschappelijke zin kunnen rekenen. De spanning tussen religieus en maatschappelijk actief zijn – en of dit wel een werkbaar onderscheid is – en de problematische relatie tussen sociaal kapitaal en civil society worden duidelijk gedemonstreerd. Jammer genoeg is de spanning van de onverenigbare veelheid van visies op wat

goed is voor een groep (en dus voor het algemeen belang) ook wat diverse civil-society-theoretici onder wie Van Harskamp reeds concludeerden, zodat we daardoor nu niet echt van onze stoel afvallen. Bovendien is de keuze van een definitie waarin idealen een plek krijgen een lastige, als je concludeert dat een veelheid aan visies op dergelijke idealen onvermijdelijk is en je er in het debat derhalve niet veel verder mee komt. Dat hij kerken aanmoedigt een plek in dit debat te nemen en dit als bijdrage aan de civil society te zien, is natuurlijk een mooie vondst. Interessant is de gedachte van Van der Meulen dat we ons wellicht een civil society kunnen voorstellen gebaseerd op het sociale kapitaal in 'virtual membership organizations'. Hopelijk gaat hij daar in de toekomst verder onderzoek naar doen!

Aan het eind van het boek doet de auteur nog enkele zeer relevante methodische opmerkingen over het spanningsveld tussen de rol van participant en van onderzoeker in kwalitatief onderzoek, wat laat zien dat hij zijn met dit boek verkregen titel waardig is.

Monique van Dijk-Groeneboer

(Universitair docent Godsdienstsociologie aan de Faculteit voor Katholieke Theologie te Utrecht, van de Universiteit van Tilburg)